

Barışı Radikalleştirmek

written by Yasin Sunca | 19 Eylül 2020

Yasin Sunca

DEMOS'un kurulduğu günden beri en temel eksenlerinden biri, farklı ezilme ve sömürülme biçimlerine maruz kalmış toplumsal grupların tecrübelerinden hareketle, temelli ve çok boyutlu barış inşası üzerine düşünmek ve araştırmalar yapmak oldu. Önceden yaptığımız çeşitli çalışmalara yeni bir boyut kazandırmak amacıyla yakın zamanda [“Barışı Radikalleştirmek: Yerelden Barışın Olanakları”](#) başlığıyla bir çağrı yayımladık. Bu çağrının ana hedefi, kökeni Anadolu ve Mezopotamya’da olan yerelden barış yapma pratiklerini açığa çıkarmak, bunları toplumsal cinsiyet ve ırkçılık karşıtı bir süzgeçten geçirmek ve en nihayetinde—en temelde—Kürt sorununun çözümü için nasıl güncel adaptasyon edilebileceklerini beraber düşünmek. Bu yazıyı da yine bu barış perspektifinin dayandığı iki temel düşünsel ayrımı ve birkaç taşıyıcı kolonunu tariflemek ve konuyu ilgili çevreler içinde tartışmaya açmak amacıyla kaleme alıyoruz.

Ancak buna geçmeden önce bu anlayışın kaynağını nasıl bir düşünsel ve pratik arka plandan aldığına bakmak gerek. Sovyetlerin dağılması ve liberal dünya düzeninin zaferini ilan etmesinden sonra barış yapmak liberal bir karaktere sabitlendi: Siyasi, tarihsel ve toplumsal derinliği olan çatışmaların yaşandığı ülkeleri liberal demokrasinin mekanizmaları ile “iyileştirme” ve onları en nihayetinde kolonyal-liberal dünya düzeninin bir parçası haline getirme. “İnsan hakları”, “demokratikleşme”, “açık pazar” gibi evrensel olduğu iddia edilen “değerleri” dünyada çatışma yaşayan ülkelere (zorla) giydirme, liberal barış pratiklerinin en temel mekanizmaları olarak karşımıza çıkıyor. Ancak Kosova, Sri Lanka, Irak ve başka birçok örnekte gördüğümüz gibi, bu mekanizmalar sık sık çatışma

dinamiklerini daha da derinleştiren bir rol oynuyor. Bu liberal barış perspektifi toplumsal gruplar arası ilişkilerin tarihsel, cinsiyetçi ve hiyerarşik inşasını ve bu inşanın dayandığı kolonyal-ırkçı mekanizmaları çoğunlukla ya hiç ya da yeterince dikkate almadığı için çatışmalara yeni boyutlar katmakla sonuçlanabiliyor. İşte barışı radikalleştirme ihtiyacı tam olarak böylesi bir siyasal ve düşünsel pratikten geliyor.

Peki, bu pratikleri dönüştürmek için nasıl bir bakış açısı ihtiyacı hâsıl olmakta? Burada barışın kapsamını genişletmek bir yöntem olabilir: Barış yapmak, ideal olarak toplumsal ilişkileri aşağıdan dönüştürerek yeniden düzenleyip bu ilişkilerin ezilme, sömürülme veya dışlanma üreten formlarını kaynaklarıyla beraber bertaraf etmek anlamına gelir. Nitekim barış süreçleri hiyerarşik dışlanma ve ezilmeden kaynaklanan çatışmaları sonlandırmak amacıyla yapılır. Barışı böylesi geniş bir anlamda ele aldığımız bu çalışmada, öncelikle —özellikle Türkiye’de— barış inşasına dair verili kabul edilen ve derinlemesine sorgulanmayan iki olgunun tartışılması gerekiyor.

Birincisi, barış inşasının siyasal aktörler arasına sıkışmış bir zeminde düşünülüyor olması. Bunun toplumsal-tarihsel boyutu ise STK’lar ve siyasetçiler tarafından sık sık dillendirilen ama hakkında pek bir şey yapılmayan bir kenar süsüne dönüşmüş durumda. Siyasal aktörler bu süreçlerin doğal olarak olmazsa olmazlarıdır. Ancak sadece bunların dahliyle inşa edilmiş bir barış, çatışmanın toplumsal ve tarihsel kaynaklarına—yeterince—değmeyeceği için her an bozulmaya veya yeni hiyerarşiler üretmeye fazlasıyla açık olacaktır. Siyasal aktörler bir toplumsallığı temsil ettikleri kadar dayandıkları toplumsal tabanı (bazen manipülasyona varacak derecede) yönlendirebilirler. Bu durumu, 2013’te başlayan çözüm sürecini ciddi oranda destekleyen Türkiye kamuoyunun, 2015’ten itibaren nasıl kitleler halinde ırkçı-milliyetçi söylemlere ikna edildiği/olduğu gerçekliği açıkça göstermekte.

Yine aynı bağlamda derinlemesine tartışılması gereken ikinci bir olgu ise barışın sürekli emek gerektiren bir mücadele alanı olarak değil de pratikte ulaşılması gereken bir sonuç, sonrasında her şeyin “eşit” ve “özgür” olacağı bir dönüm noktası olarak görülmesi. Oysa hem Türkiye’den hem de dünyadaki birçok tecrübeden de biliyoruz ki barış sürekli bir mücadele gerektirir. Barış yapmayı bir mücadele alanı olarak sabitleyip, onu—olası—barış anlaşmalarının kırılganlığından kurtardığımızda bu tartışmaya yepyeni bir düşünsel ve eylemsel derinlik katmış oluruz.

Bu iki olgunun farkındalığı ve derinlemesine tartışılması, barışı tabandan inşa etmenin yollarını aramaya, iktidar odaklarının manipülasyonlarına karşı barışa bağlılık kazandırmaya ve aşağıdan barış mekanizmaları ile toplumsal bir güvence sağlamaya vesile olacaktır. Bu perspektifi geliştirecek ve pratikleştirecek olan özneler ise, barışı bir manipülasyon aracına dönüştürenler değil, barışa en çok ihtiyacı olan toplumsal kesimlerdir. Buna sivil toplum, siyasal gruplar, inanç veya kimlik gruplarının örgütlü yapıları ve yine barışın eksikliğini hisseden herkes dahildir.

Bundan sonraki tartışmaya kaynaklık edecek bu iki olgunun farkındalığıyla, toplumsal yeniden kuruluş olarak barışı nasıl bir temel üzerine inşa edebiliriz? Barışı radikalleştirmek bu bağlamda bize nasıl bir çıkış yolu sunuyor? “Radikal” kavramı toplumsallıkla ve toplumsal ilişkilerin dönüşümü ile doğrudan ilişkilidir, yani toplumsal olan radikaldir. Yukarıdan dayatmalara rağmen, aşağıdan madunun sözünü pratiğe geçirmesi, bunu yaparken önüne dikilmiş söylemsel, siyasal ve ekonomik bariyerleri aşma mücadelesi bu radikalliğin ifadesidir. Böylesi bir anlayış kaynağını çok basit bir tarihsel gerçeklikten alır: Toplumsal gruplar arası ilişkiler tarihsel olarak sadece çatışma üstüne kuruluş değil. Yer yer çatışmalarla beraber aslında asırlara yayılan bir beraber yaşama pratiği de var.^[1] Örneğin Kars’ta (Sünni) Kürtlerle (Caferi) Azeriler kendi aralarındaki sorunları çözmek için nasıl mekanizmalar kullanıyorlar? Ya da Sivas’ta Aleviler ve Sünniler hep gerilim halinde mi, yoksa oluşan sorunları çözmenin şiddet dışı mekanizmaları da var mı? Yine bilindik bir örnek olarak Kürtlerin Rûspî (aksakallılar) pratiği/mekanizması nasıl işliyor?

Ancak tabii bu mekanizmaları ve pratikleri de dönüştürmek; onları romantize ederek, inşa edilmiş hiyerarşileri görmezden gelme batağına da saplanmamak gerek. Bu bağlamda, örneğin, Kars'ta Ermeni Soykırımı ile veya Sivas'ta Madımak ile yüzleşilmemesi, burada oluşan mağduriyetler tanınmayacağı için, bir barış oluşsa bile eksik kalır. Yine örneğin Türklerin Kürtlere ya da Sünnilerin Alevilere karşı devletin kuruluş kodlarından ileri gelen imtiyazları ve üstünlükleri ile hesaplaşmadıkça barış yine eksik kalır. Aynı bağlam içerisinde, erkek ve ikili cinsiyet egemenliklerinin bütün diğer cinsiyet kimlikleri üzerine oluşturduğu hiyerarşilere karşı bir mücadele çizgisi belirlemeden oluşacak her barış yeni mağduriyetler üretmeye devam edecektir.[2] Özcesi, farklı ezilme biçimlerinin [birbirini kesen yapısı](#), kapsamlı barış inşasının irdelemesi ve çözümler üretmesi gereken en temel yapıdır.[3]

Barışı radikalleştirmek, topluma yabancı olmayan yerel ve tarihsel barış pratiklerinin, belirtilen bu eleştirel süzgeçlerden geçirilerek günümüz şartlarına uygun mekanizmalara büründürülmesi ile mümkün olabilir. Yerelden kasıt sadece Türkiye değil; mesela İstanbul'un bir mahallesi, Şırnak'ta sınırın iki yakası veya bir bütün olarak, örneğin, Süryanilerin yaşadığı alanlar da olabilir. Düşünme biçimimize şekil veren iktidarcı-devletçi, cinsiyetçi, ırkçı ve liberal şablonların ötesine bakmanın bir yöntemi olarak radikal barışın iki temel ayağına vurgu yapılabilir: tarihsellik ve dekolonyallik.

Toplumsal gruplar arası güç ilişkileri bir tarihsellik bildirir. Yani verili olarak gelen ya da o anda oluşan süreçlerden ziyade tarihsel bir dönüşümü olan, bu tarihsel dönüşüm içinde bir kolektif hafıza oluşturan ve buradan yeni ilişki biçimleri geliştiren bir tarihsellik söz konusudur. Özellikle toplumsal gruplar arası güç ilişkilerini yukardan belirleyen iktidarcı-siyasal ilişkiler hem kaynağını bu tarihselliğinden alır hem de yeni gelişecek ilişki biçimlerini belirler. Örneğin Türklerle Kürtlerin ilişkileri bugün gelişmedi, bunun bir tarihi bulunuyor ve devletçi tarihin inşa ettiği düşünsel zemin, ırk temelli hiyerarşi ve katliamların hafızası bugünkü ilişkileri ciddi oranda belirliyor. Bu en temelde şu anlama geliyor: Devlet içerisindeki güç mücadelelerinin tarihi, bir taraftan toplumsal dokunun yukardan aşağı doğru siyaseten belirlenmiş formlarını açığa çıkarırken diğer taraftan da aslında o güç ilişkileri içerisinde barışa yol açmanın stratejik imkânlarını da barındırıyor. Barış yapma, bu tarihsel duyarlılıkla yaklaşmayı gerektiriyor. Bu tarihsel güç ilişkilerinden bir tanesinin bile göz ardı edilmesi, zaten kırılğan olan barış mücadelesini tamamıyla baltalayabilir.

İçinde yaşadığımız dünya sistemi kolonyalizm üzerine inşa edildi. Kolonyalizmi tarihte olmuş ve sonlanmış olarak görmek toplumsal olay ve olguları yanlış okumanın en temel sebeplerinden birisi. Kolonyalizm, tarihsel bir yoksunlaşma ve insan-dışlaştırma ile beraber, beş yüz yıllık küresel bir hiyerarşik yapılanma meydana getirdi. Bu dünya sisteminde, Avrupa-merkezci ve en nihayetinde ırkçı medeniyet seviyesi, ulaşılmaması gereken hedef olarak önümüze serildi. Buna bir toplumsal inşa, bir siyasal pratik ve bir düşünme biçimi olarak gücün ve bilginin *kolonyallığı* demek mümkün.[4] Bu ırkçı yapı problemleştirilmediği gibi, bunun günümüzdeki güç ilişkilerini nasıl belirlediği, aşağıda bir arada yaşama pratiklerini nasıl baltaladığı ve en nihayetinde toplumsal dokuyu nasıl zehirlediği de görünmez oluyor. Bu küresel yapının bir parçası olan Türkiye'de medeniyetçiliğe dayalı yapısal bir ırkçılık ve kaynağını buradan alan toplumsal bir katmanlaşma yokmuş gibi davranılıyor. Bir siyasal gelenek olarak Batılılaşma ve medenileşme, diğer taraftan Batılı addedilmeyen her şeyin "medeniyetsiz" ve "alt-insan" olarak kodlanmasına yol açtı. Bu durum, örneğin Kürtlerle Türkler arasında Osmanlı'dan kalma hiyerarşik ilişkilerin, Cumhuriyet döneminde Kürtlerin "medeniyetsiz" ve "geri" olarak kodlanmasıyla beraber çözümlenmesini daha da güçleştirdi. Barışı dekolonize etmek, bu kolonyal dünya sisteminin ötesinde, toplumlarda tarihsel olarak var olan barışçıl ilişki biçimlerini güncel pratiklerde yeniden üretmeyi gerektirir.

Sonuç olarak şunu söylemek mümkün: Barış toplumsal ilişkilere gömülü mağduriyetler ve imtiyazlarla yüzleşme ve bu yüzleşmeyi sürekli kılacak toplumsal mekanizmaların kurulması için mücadele etmekle mümkün olur. Bu da kaynağını kolonyal veya liberal normlardan değil kendi tarihselliğinden alan sorun çözme mekanizmalarıyla mümkündür. Irkçılık ve cinsiyetçilik karşıtı bir

eleştirel süzgeçle var olan tarihsel/yerel barış yapma pratiklerini açığa çıkarmak bir sorumluluk ve mücadele alanı olabilir. Bunları, Kürt sorunu başta olmak üzere ülkede var olan çatışmaların şiddetsiz yöntemlerle dönüşmesini sağlayacak mekanizmalar haline getirebilmek, bu ağır siyasi şartlarda barış mücadelesini karar-alıcılara endekslenmiş beklentili halden kurtarabilir.

[1] Ana-akım barış çalışmalarında bunlar “geleneksel” olarak tariflenmekte, bu da onları ikincil plana iterek, liberal barış yapma mekanizmalarını destekleyecek yedekler olarak algılanmalarına sebep olabilmektedir.

[2] Toplumsal cinsiyet ve barış eksenine dair DEMOS’un önceki çalışmalarına [buradan](#) ve [buradan](#) ulaşılabilir.

[3] Toplumsal hiyerarşilerin kesişimselliğine dair Chandra Mohanty, Nira Yuval-Davis, Angela Davis gibi düşünür ve aktivistlerin fikirleri yol göstericidir.

[4] Bu perspektif, Latin Amerika kökenli Walter Mignolo, Enrique Dussel, Anibal Quijano gibi düşünürler tarafından geliştirilen ve maalesef Kürtçe veya Türkçe tercümesi olmayan bir düşünce akımdan etkilenmiştir.

-

Bu çağrı Haklara Destek Programı kapsamında Avrupa Birliği desteği ile hazırlanmıştır. İçeriğin sorumluluğu tamamıyla Demokrasi, Barış ve Alternatif Politikalar Araştırma Derneği’ne aittir ve Avrupa Birliği’nin ve/veya Haklara Destek Programı’nın görüşlerini yansıtmamaktadır.